

Recensioner

Cynthia Burack: Sin, sex and democracy: antigay rhetoric and the christian right, State University of New York Press, 2008 (187 sidor)

Tanya Erzen: Straight to Jesus: sexual and christian conversions in the ex-gay movement, University of California Press, 2006 (282 sidor)

Inställningen till homosexualitet säger mycket om det slags moral som inspireras av religiös tro.

Richard Dawkins, *The God delusion*

I APRIL 1 år kontrade Exodus, en amerikansk kristen organisation för homosexuella som av religiösa skäl vill bli heterosexuella, den årliga skolkampanjen "Day of Silence" för att stoppa trakasserier och våld mot LHBT-ungdomar, med att proklamera "Day of Truth" i syfte att motverka mer positiva attityder till ickenormativt kön och likakönad sexualitet i undervisningen. Bara en av många aktioner i den högerkristna rörelsens långa historia av motstånd mot förbättringar för homosexuella och transpersoner. Problemen denna rörelse skapar är heller inte begränsade till USA eftersom de söker

utvidga sitt inflytande till andra länder. Det på senare tid mest uppmärksammade fallet är givetvis amerikanska evangeliska kristnas inblandning i det ugandiska lagförslaget som stadgar dödsstraff för vissa homosexuella handlingar. Exempel på andra, mindre drastiska, aktiviteter är bland annat Alan Chambers, ledaren för Exodus, besök på Nordirland i slutet av april för att leda evenemanget "Leavening Homosexuality Celebration" och Joseph Nicolosis och amerikanska NARTH:s (National Association for Research and Therapy of Homosexuality) försök nyligen att etablera s.k. reparativ terapi för att "bota" homosexuella, i Storbritannien.

Det finns således all anledning även för ickeamerikaner att vara uppmärksam på det som statsvetaren Cynthia Burack i boken *Sin, sex and democracy* kallar USA:s kristna högers "teopolitik" ("theopolitic"), homosexualitetsfientlig teologi kombinerad med politiska retorik – och ambition. Hon arbetar utifrån tre grundläggande teser: att högerkristna utgör en betydelsefull social och politisk rörelse, att de strävar efter att kontrollera statens maktmedel för att kunna genomföra sociala och politiska förändringar i enlighet med sina konservativa värderingar, och att de utgör ett hot mot den sekulära demokratin och i synnerhet mot sexuella minoriteters politiska rättigheter. Undersökningen inriktas på retoriken inom olika fält av rörelsen och hennes övergripande argument är att högerkristna är både beredda och kapabla att utforma och modifierar sina buskap efter vilka de riktar sig till, utan att deras grundvärderingar ändras. De ger dubbla budskap som för den oinvigde kan verka resonabla och demokratiska, men som samtidigt är fyllda med bibliska referenser och religiösa koder som uppfattas av, och lugnar, den egna gruppen. Burack återger fyra narrationer om likakönad sexualitet inom rörelsen och placerar in dessa efter två axlar; de sociopolitiska kontexterna som är terapeutiska eller politiska, respektive de till-

tänkta mottagarna som är gruppmedlemmar eller gruppmedlemmar och allmänheten. Ett kontinuum framträder där det ryms både tal om styggelse och om medlidande och helande.

Hon presenterar en rad skarpa observationer som exempelvis hur rörelsen laborerar med begreppen tolerans och kärlek. Det finns en djup misstro mot demokrati inom den och man vänder sig mot det som kallas "den nya toleransen", som uttyds som tvång att tolerera saker som abort, feminism och likakönad sexualitet. I stället förordas att "vara intolerant – i kärlek", i en tillrättavisande kärlek. Talet om kärlek och den tillrättavisande kärlekens kraft utnyttjas på många sätt, inte minst inom den s.k. ex-gayrörelsen. Burack konstaterar att kärlek får fungera som motsats till både hat och tolerans. Kärlek konnoterar också en privat, personlig relation, medan tolerans är en offentlig, politisk relation, påpekar hon.

I ett kapitel med titeln "Få vad vi förtjänar" visar Burack hur högerkristna formulerar fiendegrupper och hur homosexuella på olika sätt associeras till terrorister. För det första framställs homosexuella *som* terrorister; "de" lever osynliga mitt ibland "oss" och planerar att attackera "oss" och underminera "vårt" samhälle. Familjen (alltid definierad som den heterosexuella kärnfamiljen) och kristen moral är målen för dessa angrepp. För det andra har en rad inflytelserika ledare som Pat Robertson och Jerry Falwell gett homosexuella skulden för terrorattacker och naturkatastrofer som drabbat USA. Dessa beror, menar de, på att gud vredgas över amerikanernas tolerans mot bl. a. homosexualitet, ett egentligen farligare argument då det i slutändan innebär att nationell säkerhet kräver att teokrati införs.

Burack håller en saklig, neutral ton och tillåter sig bara en och annan elegant dämpad ironi. Hon interfolierar dock analysen med illustrationer ur sitt eget liv som öppen lesbisk. Valet att stiga ur den

förment objektiva forskarrollen motiverar hon med att travestera Hannah Arendts ord: "Om man blir attackerad som jude, måste man försvara sig som jude. Inte som tysk, inte som världsmedborgare, inte som människorättsaktivist." Om blir attackerad som homosexuell, måste man försvara sig som homosexuell. Inte som Amerikan, inte som o.s.v.

Det framgår också av Buracks undersökning, tillsammans med en rad andra, att den kristna högern utgör ett allvarligt, potentiellt hot genom den eskatologi som en stor del av rörelsen omfattar. I ett slags undergångspornografi, inspirerad av uppenbarelsboken, utmålas de frälstas uppräckande ("rapture") till himlen och de ofrälstas lidande under den yttersta tidens strider, ofta beskrivna som atomkrig, som måste utkämpas innan Jesus hett efterlängtade återkomst kan inträffa. Implikationerna är uppenbara.

Medan Burack ser till den högerkristna rörelsen i dess helhet och den retoriska nivån har religionsvetaren Tania Erzen i boken *Straight to Jesus* valt fokuserat sig på den alltmer politiserade ex-gayrörelsen och dess betydelse för den större intressegemenskapen. Studien ligger till stora delar på individnivå och bygger på intervjuer med rörelsemedlemmar. Hon har följt ett antal män som deltog, eller hade deltagit, i ett, numera nedlagt, årslångt program på New Hope Ministry. Syftet var att männen skulle komma över sina homosexuella känslor och bli heterosexuella. Nästan alla var i trettio- till fyrtioårsåldern och kom från starkt religiösa familjer på landsbygden eller i småstäder. De var evangeliska och bokstavstroende, och upplevde en djup konflikt mellan det egna likakönade begäret och Bibelns utsagor. Få av dem hade kallat sig gay eller haft en längre relation eller varit del i en homosexuell gemenskap. De visste inte mycket om gaykulturen och fick en snedvriden karikatyr av den inom programmet, menar Erzen. Deras liv innan de sökte sig till New Hope hade varit

kaotiskt med missbruk, ensamhet, psykisk ohälsa och okontrollerbar promiskuitet. Under året bodde de i gruppens hus och levde enligt ett strängt reglemente, rigoröst övervakade, vilket hjälpte flera av dem att hantera sina missbruk. Många kände sig dock missnöjda och antalet avhoppare var stort.

New Hope ansluter sig till ex-gayrörelsens syn på homosexualitet inte som en konstitutionell, oföränderlig egenskap, utan en utvecklingshämning, framförallt beroende på störningar i relationen far/son (teorierna om lesbiskhetens orsaker är långt mindre utvecklade men tenderar betona sexuella övergrepp snarare än mor/dotterrelationen). Männen uppmuntrades att hitta sin "grundorsak" ("root cause"), alltså det som gjorde att de stoppades upp på vägen mot heterosexualitet. När de väl gjort det kunde de börja "helas". Det grundläggande budskapet är att homosexualitet strider mot guds vilja samt att homosexuella relationer aldrig kan vara stabila och känslomässigt tillfredställande. "Behandlingen" är delvis inspirerad av självhjälpsrörelsen och består av en blandning av terapeutiska och religiösa metoder med bön och offentliga bekännelser.

Erzen betonar den betydelse som normativ femininitet och maskulinitet har för rörelsen. Kvinnlig maskulinitet och manlig femininitet anses direkt kopplade till homosexualitet, varför det blir viktigt att lära kvinnorna och männen korrekt genusperformance. Och kvinnorna tränas faktiskt i konsten att lägga makeup och gå i högklackat, medan männen körs iväg på campingturer och sportevenemang. Även om den åtrådda apoteosen är ett heterosexuellt äktenskap med barn visar Erzen att det finns viss oenighet inom rörelsen om detta är möjligt, eller om en religiös identitet som celibat ex-gay är ett mer realistiskt mål.

Högerkristna föredrar numera att poängtera medlidande med dem som kämpar med likakönet begär och erbjuda hjälp att bli av

med det, hävdar Erzen. Men, som hon förklarar, är det snarast så att konservativa grupper upptäckt att talet om att förändra sin sexuella läggning är ett utmärkt argument mot reformer för homosexuella i fråga om äktenskap, anti-diskrimineringslagar och adoptionsrätt. Kristen högeraktivism är i själva verket numera direkt beroende av personliga vittnesmål från ex-gaypersoner och antihomosexuell retorik har omformulerats till en retorik om helande med historier från personer i religiösa grupper som New Hope som "bevis", skriver hon. Ex-gayrörelsen försöker ofta försvara sig med att det är en fråga om personlig frihet, att alla har rätt att välja att ändra sin sexualitet. Men som Erzen påtalar riktar sig rörelsen inte bara till vuxna utan söker aktivt rekrytera tonåringar, osäkra på sin sexualitet och uppmuntrar dessutom kristna föräldrar att skicka sina barn till ex-gayterapi.

Straight to Jesus är en etnografisk studie som kommer ytterst nära – väl nära – ett litet antal personer. Erzen tillbringade lång tid tillsammans med männen och ledarna på New Hope och hennes rapporter sträcker sig ned till de mest vardagliga detaljer som bekymmer över försvunna plastbunkar och middagsmenyer. Redogörelsen blir i stora stycken deskriptiv, och analysen hade nog vunnit i skärpa om även sociologiska teorier om sociala rörelser och i synnerhet formulerandet av kollektiva identiteter inom sådana hade utnyttjats. Det är tydligt att det sker ett utkristalliserande av "ex-gay" som kollektiv identitet, ett "vi" med gränsdragningar mot olika "de". Särskilt intressant hade ett närmare utforskande av de normerande narratiorer om barndomstrauman, synd och frälsning som utvecklats inom rörelsen, och hur de enskilda formar sina livsberättelser efter dessa, varit.

Ett annat problem är att det ofrånkomligen uppstår personliga band till människor man har täta kontakter med och att detta kan

försvåra en kritisk granskning av deras idéer. Erzen kan exempelvis klandra Nicolosis och andra "experter" för inkonsekvens när de å ena sidan förnekar att lesbiska och bögar utgör en legitim minoritetsgrupp som kan kräva rättigheter, och å andra sidan påstår att ex-gaypersoner är just en sådan minoritet. Men när det gäller personerna på New Hope refererar hon okommenterat saker som grundaren Frank Worthens grovt homofoba uttalanden och att Anita, hustru till Frank, lät kidnappa sin 16-årige son för att hindra att han blev bög. Erzen framhåller även flera gånger männen i New Hopes program som varande mindre fördömande och mer positiva till reformer för homosexuella än andra inom ex-gayrörelsen. Men hon kan också berätta att den man som i boken kallas Hank anser att homosexualitet bör kriminaliseras och staten bör spärra in homosexuella, för att längre fram utan vidare diskussion nämna att Hank är tänkt att ta över som ledare efter Frank.

Trots att hon nog så ingående beskrivit det djupa lidande som konflikten mellan sexualitet och tro innebar för männen, skriver hon i förordet att en av deltagarna ändå kritiserat hennes avhandling, som boken bygger på, för att hon tonat ned det. För en ateist som mig är det naturligtvis knappast möjligt att förstå denna smärta. Men det är i vilket fall som helst klart att den tröst som religionen påstås ge människor är ytterst svår att urskilja i dessa mäns liv.

KARIN LINDEQVIST